

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA

VALSTYBINĖS METROLOGIJOS TARNYBOS PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTERIJOS VYKDOMAS METROLOGINĖS VEIKLOS KOORDINAVIMAS

2005 m. kovo 30d. Nr. 2020-1-27
Vilnius

Metrologija – tai matavimo mokslas, kurio rezultatams - (matavimams) visuomenė visada teikė ir teikia ypač daug reikšmės. Ir medinės lentos, ir kava perkama pagal matmenis ir svorį, matuojami yra vanduo, elektra ir šiluma, o kiekvienas iš mūsų to matavimo poveikį jaučia finansiškai, nes nuo matavimų tikslumo tiesiogiai priklauso mokesčių už suvartotą energijos kiekį dydis. Metrologinėmis paslaugomis suinteresuoti fiziniai ir juridiniai asmenys, jos yra būtina laisvos rinkos sąlyga.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir perėjus prie naujų ūkininkavimo formų, šalies metrologijos infrastruktūroje reikėjo pakeisti buvusiuosius standartus (GOST-us) į Vakarų šalių sistemą. Matavimai tapo ypač svarbūs, nes per trumpą laiką reikėjo iš esmės pakeisti požiūrį į energetinių ir materialinių išteklių taupų ir efektyvų vartojimą ir jų tausojimą. Buvo pradėta masiškai įrenginėti apskaitos prietaisus pramonėje, komunaliniame ūkyje ir buityje.

Dabartinėje Europoje matavimo ir svėrimo išlaidos sudaro 6 % bendrojo nacionalinio produkto. Matavimai yra gaminių kokybės vertinimo pagrindas, todėl pramonėje išlaidos, susijusios su matavimais, sudaro 10–15 % gaminio kainos.¹ Lietuvoje dar nėra tiksliai žinoma, kokią nacionalinio produkto ar gaminio kainos dalį sudaro matavimų išlaidos. Įvertinus tai, kad šios srities paslaugos vis daugiau veržiasi į fizinio ir juridinio asmens kasdienybę, matavimų patikimumas ir paslaugų kaina yra aktuali visuomenei, į Valstybės kontrolės 2005 m. valstybinio veiklos audito programą buvo įtrauktas metrologinės veiklos koordinavimo auditas.

Valstybės kontrolės 2005-01-24 pavedimu Nr. 2020-1 Valstybinės metrologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos (toliau – Tarnyba) vykdomą metrologinės veiklos koordinavimo auditą pavesta atlikti Veiklos audito 2-ojo departamento vyriausiesiems valstybiniams auditoriams M. Milčiūnui ir D. Balčėtienei bei specialistei A. Maziukaitei.

Šioje ataskaitoje vartojamos sąvokos:

Matavimo priemonė – įrankis, prietaisas ar jų sistema, skirti matavimui.

Matavimas – dydžio vertės nustatymas matavimo priemone.

Matavimo priemonės patikra – matavimo priemonės tinkamumo įvertinimas eksperimento būdu tiriant jos metrologines charakteristikas ir tikrinant atitiktį nustatytiems reikalavimams.

Matavimo priemonės kalibravimas – veiksmų visuma, kuri nurodytomis sąlygomis nustato matavimo prietaiso ar matavimo sistemos rodomų dydžių verčių arba verčių, kurias teikia matas ar pamatinė terpė, ryšį su etalonų sukurtomis atitinkamomis vertėmis.

Etalonas – matavimo priemonė arba matavimo priemonių grupė dydžio vienetui atkurti, išlaikyti ir perduoti kitoms matavimo priemonėms pagal patikros schemą, laikantis norminių dokumentų reikalavimų.

Kaštai – tai bendra sąvoka, apimanti išlaidų, sąnaudų ir savikainos rodiklius.

Sąnaudos – tai ne bet koks turto sumažėjimas ar įmonės skolų padidėjimas, bet tik ta jų dalis, kuri buvo sunaudota įmonės per tam tikrą ataskaitinį laikotarpį parduotai produkcijai pagaminti ar paslaugoms suteikti – pajamoms uždirbti.

SUBJEKTO VEIKLOS APLINKA

Lietuvos Respublikos ūkio šakų metrologijos veiklą koordinuoja ir metodiškai jai vadovauja Valstybinė metrologijos tarnyba. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1996-08-30 nutarimu Nr. 1030 „Dėl Lietuvos Respublikos metrologijos įstatymo įgyvendinimo“ pavedė Tarnybai įgyvendinti metrologijos politiką Lietuvoje, koordinuoti matavimų vienovę, organizuoti ir vykdyti mokslinę, teisinę ir administracinę veiklą metrologijos klausimais.

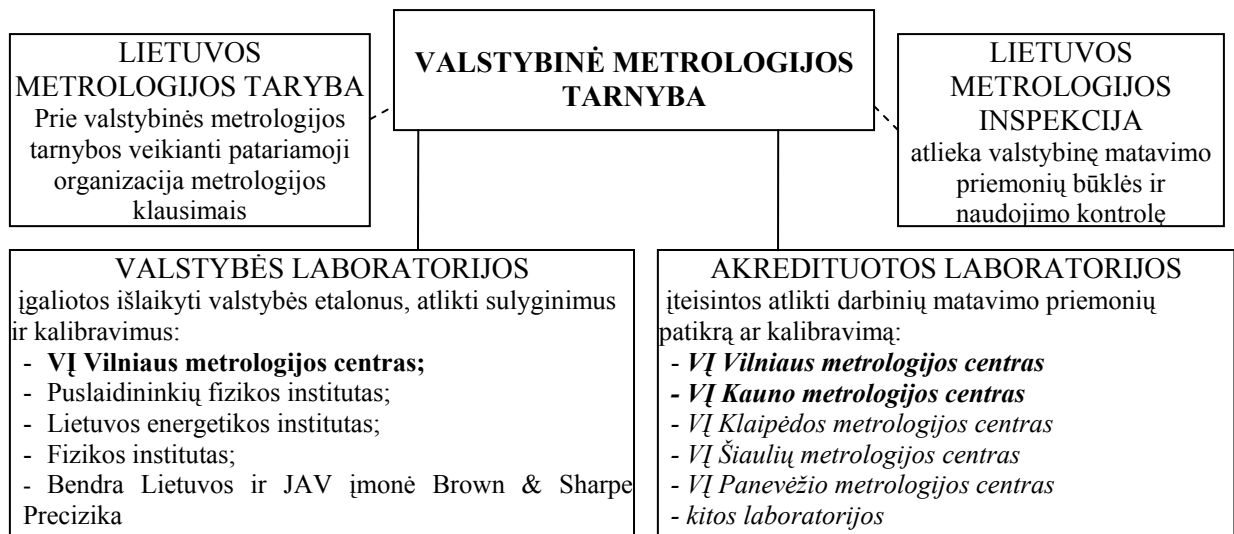
Tarnybos strateginis tikslas – kurti ir vystyti nacionalinę metrologijos sistemą pagal Europos Sąjungos valstybinę patirtį.

Tarnyba, įgyvendindama strateginį tikslą, vykdo metrologinės veiklos koordinavimo programą, kurios tikslas – gerinti verslo sąlygas, šalinti technines metrologijos kliūtis, ginti vartotojus nuo netikslių matavimų rezultatų. Šio tikslo įgyvendinimui numatomas rezultatas – lygiateisis ir visuotinai pripažįstamas bendradarbiavimas metrologijos klausimais su ES ir kitomis valstybėmis. Metrologinės veiklos koordinavimo programoje numatyta uždavinių ir priemonių jiems vykdyti.

Vienas iš programos uždavinių – koordinuoti visų Lietuvos Respublikos ūkio šakų metrologijos veiklą, metodiškai jai vadovauti. Šio uždavinio vykdymo kriterijus – numatyti parengti teisės aktų ir norminių dokumentų skaičius.

¹ EUROMET^c o projektas Nr. 595

Lietuvos Respublikos metrologijos sistemos organizacinę struktūrą reglamentuoja Metrologijos įstatymas.

1 pav. Metrologijos sistemos organizacinė schema (paryškintu šriftu pažymėti šio audito subjektai)

Valstybinė metrologijos tarnyba vykdo jos reguliavimo sričiai priskirtų valstybės įmonių steigėjo (savininko) funkcijas.

AUDITO PROCESAS

Audito objektas

Europos Sąjungoje metrologija skirstoma į tris skirtingo sudėtingumo ir skirtingo tikslumo lygių kategorijas:

- Mokslinė metrologija susijusi su matavimo etalonų organizavimu ir plėtra, jų išlaikymu.
- Industrinė metrologija turi užtikrinti atitinkamą pramonėje, gamyboje ir bandymo procesuose naudojamų matavimo priemonių funkcionavimą.
- Teisinė metrologija domisi matavimų tikslumu, kai jis turi įtakos ekonominių sandorių, sveikatos ir darbo saugos santykių teisingumui.

Lietuvos Respublikos Metrologijos įstatymas² nustato matavimo vienovės užtikrinimo Lietuvoje pagrindus, reguliuoja valstybės institucijų, juridinių ir fizinių asmenų santykius, atsirandančius dėl teisei metrologijai priskirtų matavimo priemonių gamybos, prekybos, naudojimo, nuomos ir taisymo. Pagrindinis teisinės metrologijos tikslas – apsaugoti piliečius nuo klaidingų matavimų padarinių, kurie tiesiogiai susiję su vartotojų interesais.

Valstybinės metrologijos tarnybos nuostatų 7.1. p. nurodyta, kad Tarnyba koordinuoja visų Lietuvos Respublikos ūkio šakų metrologijos veiklą, metodiškai jai vadovauja, organizuoja šios

² 1996-07-09 Lietuvos Respublikos Metrologijos įstatymas Nr. I-1452.

srities teisės aktų ir norminių dokumentų rengimą, 7.5. p. – koordinuoja veiklą, susijusią su matavimo priemonių patikra, kalibravimu ir taisymu. Metrologijos įstatymo 20 str. Tarnybai suteikta teisė nustatyti matavimo priemonių patikros kainą. Matavimo priemonių patikros paslaugas teikia 5 valstybės įmonės metrologijos centrai ir privačios akredituotos laboratorijos, kurioms teisę atlikti tokias paslaugas Metrologijos įstatymo 12 str. nustatyta tvarka yra suteikusi Tarnyba.

Įvertindami tai, kad šio audito tikslas yra metrologinės veiklos koordinavimo vertinimas, audito objektu pasirinkome vieną iš koordinavimo funkcijų, t.y., metrologijos sistemoje teikiamų paslaugų (matavimo priemonių metrologinio įteisinimo ir patikrų) kainų nustatymą ir reguliavimą.

Audito mastas

Audituojamas laikotarpis – 2003–2004 metai. Duomenų palyginimui naudojome 1999–2004 metų informaciją.

Norėdami išsiaiškinti, kaip nustatomos paslaugų kainos, atlikome du papildomus auditus valstybės įmonėse Vilniaus metrologijos centre ir Kauno metrologijos centre.

Audito darbo metodai

Audito metu lyginome atskirų laikotarpių duomenis, kalbėjomės su audituojamos srities atsakingais darbuotojais, bendravome su metrologijos paslaugų gavėjais ir privačiomis metrologijos paslaugas teikiančiomis įmonėmis.

VĮ Vilniaus metrologijos centre ir VĮ Kauno metrologijos centre, atlikome matavimo priemonių patikros kainų nustatymo analizę. Lankėmės šių centrų laboratorijose, kur atliekama matavimo priemonių patikra ir kalibravimas. Stebėjome kai kurių matavimo priemonių (ilgio, tachografų ir kt.) patikros eigą. Atlikome konkrečių metrologų vykdytų patikrų laiko skaičiavimus, taip pat analitines ir kitas audito įrodymų rinkimo procedūras.

Atlikdami šį auditą, darėme prielaidą, kad visi auditui pateikti dokumentai yra išsamūs ir galutiniai, o dokumentų kopijos tiksliai atitinka originalus.

AUDITO REZULTATAI

METROLOGINIŲ PASLAUGŲ KAINŲ NUSTATYMAS

Lietuvos Respublikos kainų įstatymo Nr. I-413, patvirtinto 1990-07-26, 2 straipsnyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikoje veikia:

1. valstybinių valdymo organų reguliuojamos kainos;
2. rinkos kainos.

Kainų įstatymo 3 str. nustatyta, kad valstybinis kainų reguliavimas gali būti vykdomas, nustatant kai kurių prekių ar paslaugų aukščiausią ar žemiausią kainų lygį ar dydį arba deklaruojant

atskirų prekių ar paslaugų kainas. Produkcijai ir paslaugoms, kurioms netaikoma valstybinio reguliavimo tvarka, galioja rinkos kainos ir tarifai.

Metrologijos įstatymo 20 str. nurodyta, kad už metrologines paslaugas apmokama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka, ir kad Vyriausybės įgaliota institucija (Valstybinė metrologijos tarnyba) nustato matavimo priemonių patikros kainą Vyriausybės nustatyta tvarka, tačiau iki šiol tokia tvarka nenustatyta.

Metrologijos paslaugų kainų nustatymą dabar reglamentuoja Valstybinės metrologijos tarnybos įsakymais patvirtinta Matavimo priemonių patikros kainų skaičiavimo metodika³ (toliau – Kainų skaičiavimo metodika) ir Matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodika⁴.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994-02-03 patvirtintos Kainų ir tarifų reguliavimo tvarkos⁵ 5.2. p. nurodyta, kad ši tvarka nustato valstybės valdymo institucijų (šiuo atveju Tarnybos) teises bei pareigas kainų reguliavimo klausimu. Pagal šios tvarkos 4.2. p., Valstybės valdymo institucija (Valstybinė metrologijos tarnyba) Kainų skaičiavimo metodiką ir Metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodiką suderino su Valstybine konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnyba.

Kainų skaičiavimo metodikoje nurodyta, kad ši metodika nustato patikros kainų skaičiavimo principus, kainų sudarymo ir jų taikymo tvarką įmonėse, kurios atlieka matavimo priemonių pirminę ir periodinę patikras.

Metrologijos sektorius išsiplėtė ir susikūrė metrologijos paslaugų rinka, kurioje matavimo priemonių patikras turi teisę atlikti ne tik penki valstybiniai metrologijos centrai, bet ir nustatyta tvarka 18 akredituotų laboratorijų, kurioms įgaliojimus užsiimti tokia veikla yra išdavusi Valstybinė metrologijos tarnyba. Tokiu būdu valstybiniai metrologijos centrai šiuo metu dirba rinkos ir konkurencijos sąlygomis, o jų paslaugų kainas, apskaičiuotas pagal Tarnybos patvirtintą Kainų skaičiavimo metodiką, neišvengiamai veikia rinkos faktoriai.

Akredituotos laboratorijos, skirtingai negu valstybiniai metrologijos centrai, turi teisę atlikti tik kelių sričių matavimo priemonių patikrą. Šiuo metu yra 3 patikrų sritys (radiotechniniai, jonizuojančios spinduliuotės, žaidimų automatų), kurių patikras turi teisę atlikti tik valstybiniai metrologijos centrai. Pavyzdžiui, jonizuojančios spinduliuotės srityje patikras atlieka tik Vilniaus metrologijos centras.

Pastaba – nors patikros ir kalibravimo paslaugos nėra monopolinio pobūdžio, tačiau dalį šių paslaugų teikia tik metrologijos centrai, t.y., daliai paslaugų nėra konkurencijos, nes minėtų paslaugų teikimui nėra akredituotų laboratorijų.

³ 1998-05-18 Valstybinės metrologijos tarnybos įsakymas Nr. 61 „Dėl matavimo priemonių patikros kainų skaičiavimo metodikos taikymo“.

⁴ 1998-03-20 Valstybinės metrologijos tarnybos viršininko įsakymas Nr. 24 „Dėl paslaugų kainų taikymo“.

⁵ 1994-02-03 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 77 „Dėl kainodaros reguliavimo“.

Tarnybos vykdomas metrologinės veiklos koordinavimas apima tik valstybės įmones, kurių steigėja (savininkė) yra Tarnyba. Atkreipiame dėmesį į tai, kad minėta Kainų skaičiavimo metodika buvo patvirtinta, kai matavimo priemonių patikras atliko tik valstybės įmonės. Šioje metodikoje nurodyta, kad kainų skaičiavimo tvarka turi vadovautis įmonės, atliekančios pirminę ir periodinę patikras.

Toliau ataskaitoje pateikiame metrologijos sistemoje teikiamų paslaugų (matavimo priemonių metrologinio įteisinimo ir patikrų) kainų skaičiavimo analizes.

IŠVADA

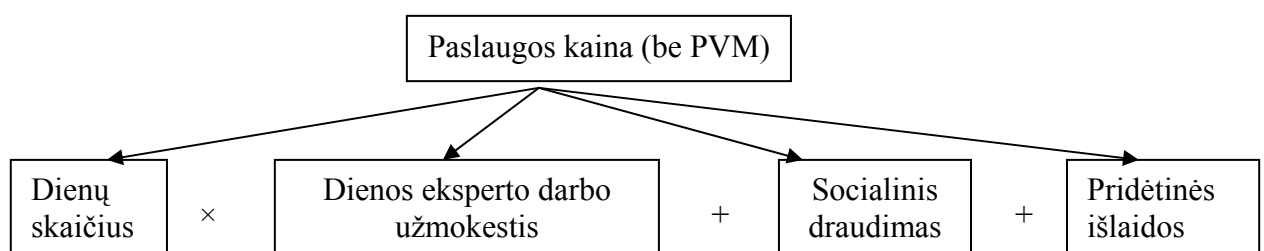
- Šiuo metu Lietuvoje nesukurtas metrologinių paslaugų kainų kontrolės mechanizmas, kuris leistų įsitikinti, kaip privataus kapitalo įmonės, kurioms priklauso akredituotos laboratorijos, vadovaujasi Tarnybos patvirtinta matavimo priemonių patikros kainų skaičiavimo metodika.

1. KAINŲ UŽ VALSTYBINĖS METROLOGIJOS TARNYBOS TEIKIAMAS MATAVIMO PRIEMONIŲ METROLOGINIO ĮTEISINIMO PASLAUGAS NUSTATYMAS

Tarnyba per 2003 m. už matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugas surinko 132,7 tūkst. Lt (be PVM) pajamų, kurias pervedė į valstybės biudžetą. Iš valstybės biudžeto specialiajai matavimo priemonių metrologinio įteisinimo programai vykdyti gavo 116 tūkst. Lt asignavimų. Pažymėtina, kad Tarnyba vienintelė Lietuvoje teikia šias paslaugas.

Minėtų paslaugų kainos nustatomos vadovaujantis Valstybės metrologijos tarnybos viršininko 1998-03-20 įsakymu Nr. 24 patvirtinta „Matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodika“.

Pagal Matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodiką, paslaugos kaina turi būti apskaičiuojama įvertinant eksperto darbo dienų skaičių ir šio eksperto vienos darbo dienos kainą, kurią sudaro dienos eksperto darbo užmokestis, socialinis draudimas ir pridėtinės išlaidos (2 pav.).

2 pav. Matavimo priemonių metrologinio įteisinimo kainos sandara

Matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodikoje nurodyta, kad vienos dienos eksperto darbo užmokestis turi būti skaičiuojamas pagal formulę:

$$\frac{15,4 \times 100}{21,3} = 72,3 \text{ Lt/d.d., kur}$$

15,4 – vyr. specialistui taikomas koeficientas pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991-11-29 nutarimo Nr. 499 antrą priedėlį (1998-07-17 nutarimo Nr. 894 redakcija). Nors minėtas nutarimas panaikintas nuo 2003-11-18 Vyriausybės nutarimu Nr. 1421, tačiau ir 2004 metais eksperto darbo užmokestis buvo skaičiuojamas pagal negaliojantį Vyriausybės nutarimą;

100 – mėnesio bazinės algos dydis. Nuo 2004-05-01 mėnesio bazinė alga – 115 Lt. Metrologijos tarnyba šiuo metu taiko 105 Lt bazinės algos dydį.

21,3 – d.d. per mėnesį.

Nustatant paslaugos vienos dienos eksperto darbo užmokestį įskaičiuojamos socialinio draudimo įmokos, kurios pagal Valstybinės metrologijos tarnybos viršininko minėtą įsakymą sudaro 30 % nuo eksperto darbo užmokesčio. Taip pat įvertinamos pridėtinės išlaidos, kurias sudaro komandiruotės išlaidos (kelionė, nakvynė, dienpinigiai), ryšio, pašto ir kitos išlaidos. Norime atkreipti dėmesį į tai, kad Valstybinė metrologijos tarnyba skaičiuoja komandiruočių išlaidas, apmokamas ekspertams, neatsižvelgdama į tai, ar ekspertas šių išlaidų turės ar ne.

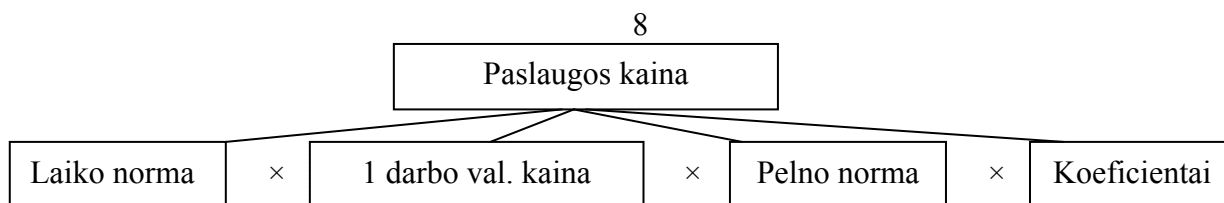
IŠVADA

- Matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodikoje nurodytos nuostatos dėl ekspertų darbo užmokesčio apskaičiavimo nebeatitinka pakeistų Vyriausybės nutarimų reikalavimų. Kainos už metrologinio įteisinimo paslaugas gali būti nustatytos neobjektyviai.

2. MATAVIMO PRIEMONIŲ PATIKROS KAINŲ NUSTATYMO VERTINIMAS

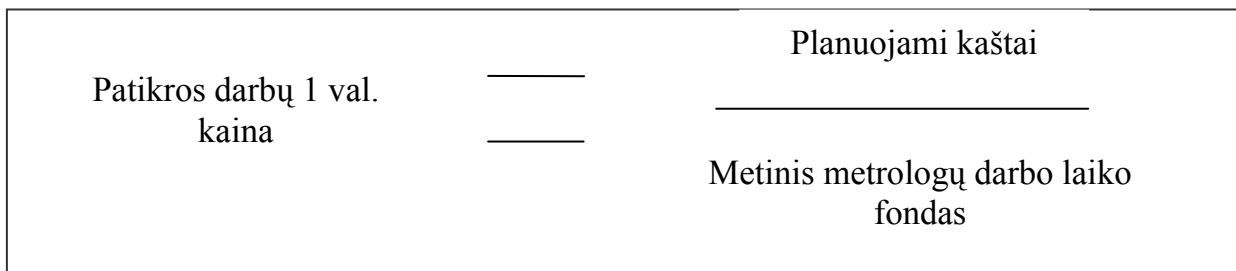
Valstybinės metrologijos tarnybos viršininkas 1998-05-18 įsakymu Nr. 61 nurodė nuo 1998-06-01 atliekant matavimo priemonių patikrą taikyti šiuo įsakymu patvirtintą Kainų skaičiavimo metodiką. Šios metodikos 1.1.p. teigiama, kad ji nustato matavimo priemonių patikros kaštų skaičiavimo principus, kainų sudarymo ir jų taikymo tvarką įmonėse, kurios atlieka matavimo priemonių pirminę ir periodinę patikrą. Metodikoje taip pat nurodyta, kad matavimo priemonių kalibravimo kainos nustatomos tokiu pačiu principu, kaip ir patikros.

Pagal Kainų skaičiavimo metodikos nuostatas, paslaugos kaina turi būti apskaičiuojama įvertinant matavimo priemonės patikros laiką, patikros darbų 1 darbo valandos kainą, pelno normą ir koeficientus (pvz.: už skubų darbą, už patikros atlikimą užsakovo darbo vietoje) (3 pav.)

3 pav. Matavimo priemonės patikros kainos sandara

Matavimo priemonių patikros 1 valandos darbo kainos dydis priklauso nuo planuojamų kaštų ir metinio metrologų darbo laiko fondo (4 pav.).

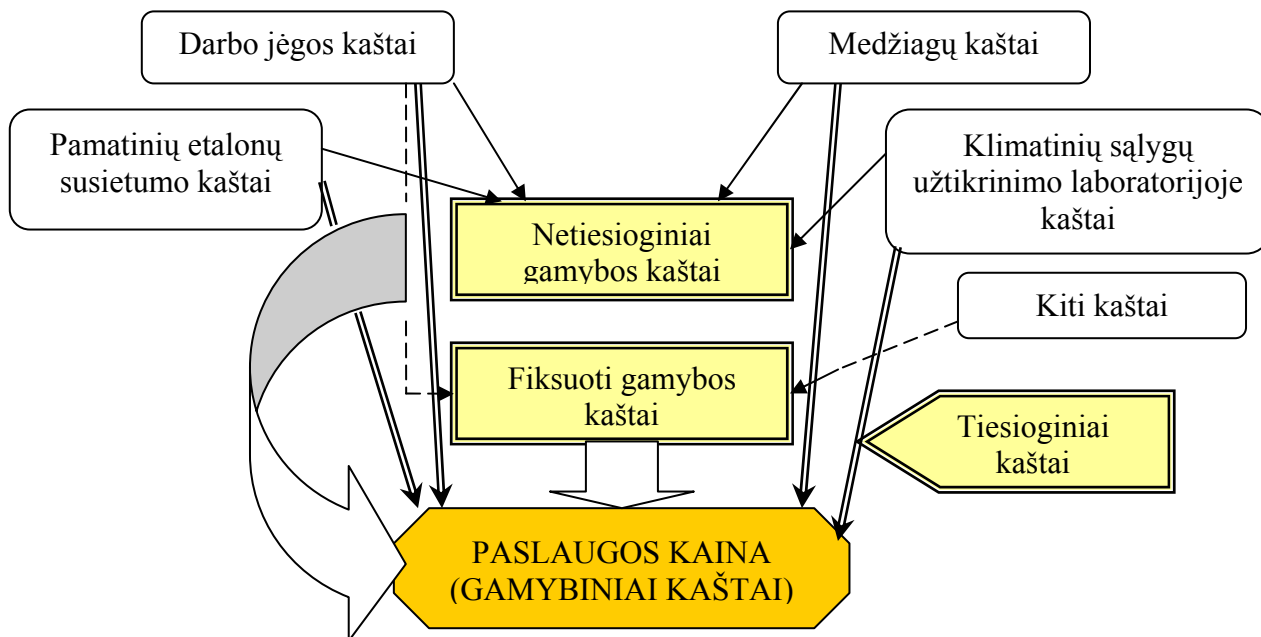

4 pav. Matavimo priemonės patikros vienos valandos darbo kainos sandara

Kainų skaičiavimo metodikoje nustatyta, kad kaštai klasifikuojami į:

1. Gamybinius kaštus,
2. Negamybinius kaštus.

Negamybiniai kaštai turi apimti paskirstymo, rinkodaros, tyrimų ir vystymo, bendrus ir administracinius kaštus, o kas yra gamybiniai kaštai ir kaip jie paskirstomi sudarant paslaugos kainą prieš padidinant ją pelno norma, pateikiame 5 paveiksle.

5 pav. Gamybinių kaštų sandara

Tolimesniuose šios ataskaitos skyriuose, remdamiesi dviejuose metrologijos centruose atliktų papildomų auditų medžiaga, pateikiame patikrų kainų nustatymo analizę.

2.1 Kaštų skaičiavimas

Valstybiniuose metrologijos centruose, skaičiuojant matavimo priemonių patikros darbų vienos valandos kaštus, negamybiniai kaštai neskaičiuojami, nes visi susidarę kaštai apskaitomi gamybiniuose kaštuose, t.y., kaštų skirstymas į gamybinius ir negamybinius įtakos patikros kainai neturi.

Skaičiuojamai vidutinei vienos valandos kainai gamybinių kaštų skirstymas į tiesioginius, netiesioginius ir fiksuotus patikros kainai įtakos taip pat neturi, nes kaina skaičiuojama įvertinus visus kaštus, kurie planuojami atsižvelgiant į praėjusių metų faktines ir būsimas išlaidas. Audito metu nustatėme, kad kai kurie kaštai, lyginant su praėjusių metų faktiniais, yra padidinami daugiau kaip 50 %.

Kainų skaičiavimo metodikoje kainos apskaičiavimas nurodomas remiantis kaštais, tačiau faktiškai kaina skaičiuojama pagal susidariusias sąnaudas, kurios kasmet didėja.

Pavyzdžiui, Vilniaus metrologijos centre nuo 2000 m. iki 2003 m. sąnaudos pakilo 10 %, o atitinkamai per tą patį laikotarpį pajamos pakilo 7 %. Vilniaus metrologijos centre didžiausią dalį (57 %) 2003 metų sąnaudose sudarė darbo užmokestis ir socialinio draudimo įmokos.

Nuo 2004 m. sausio 1d. įsigaliojus Verslo apskaitos standartams, skiriant pelno dalį premijoms, yra sudaromi rezervai. Sudarydami rezervą akcininkai (įmonės savininkai) nurodo įmonės vadovams, kokia suma gali būti panaudota premijoms, tačiau pačios premijos tampa įmonės sąnaudų dalimi, nes jos nėra išmokos akcininkams, t. y., savininkams. Dėl šios priežasties didėja darbo užmokesčio sąnaudos. Tai turi įtakos ir paslaugų kainos augimui. Valstybės savivaldybės įmonių įstatymo (2003-12-16 įstatymo Nr. IX-1895 redakcija) 15 str. 8 d. nurodyta, kad ne daugiau kaip 1/5 pelno dalis skiriama darbuotojų premijoms ir kitiems tikslams. 2004 metais iš pelno (2003 m. 176,5 tūkst. Lt nepaskirstyto pelno ir 2004 m. 154,8 tūkst. Lt pelno) skirta premijoms 62,2 tūkst. Lt. Iš šių premijų sumos 61 % arba 38 tūkst. Lt skirta įmonės vadovui. Šis faktas paskatino mus išanalizuoti valstybės įmonių vadovų darbo užmokesčio nustatymo ir premijų skyrimo principų taikymą įmonėje.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-08-23 nutarimo Nr. 1341 „Dėl valstybės įmonių ir valstybės kontroliuojamų akcinių bendrovių, uždaryjū akcinių bendrovių vadovų, jų pavaduotojų ir vyriausiųjų buhalterių darbo apmokėjimo“ 1.1. p. nurodyta, kad vadovams atlyginimas nustatomas minimalios mėnesinės algos dydžio koeficientais, atsižvelgiant į įmonės kategoriją. Vilniaus metrologijos centras pagal nutarime nurodytus rodiklius priskiriamas paskutinei VI kategorijai, kai įmonė nepasiekia nė vieno nurodyto rodiklio, tačiau pardavimo ir paslaugų apimtis mažesnė, kaip 30 mln. Lt (Vilniaus metrologijos centro 2003 m. paslaugų apimtis buvo 4 mln. Lt). Pagal šią

kategoriją gali būti nustatytas vadovo tarnybinio atlyginimo koeficientas nuo 4 iki 8 minimalios mėnesinės algos dydžių. Vilniaus metrologijos centro generaliniam direktoriui Valstybinės metrologijos tarnybos direktorius 2003-06-16 įsakymu Nr. V-84 nustatė aukščiausią leistiną 8 koeficientą. Šį koeficientą padidino 20 % už valstybės etalonų kūrimą, saugojimą, tobulinimą ir dalyvavimą tarpvalstybiniuose etalonų palyginimuose, siekiant užtikrinti metrologinę sietį Lietuvoje. Minėto Vyriausybės nutarimo Nr. 1341 1.3. p. nurodyta, kad „tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į įmonės veiklos pobūdį, įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos sprendimu įmonės vadovaujantiems darbuotojams gali būti taikomas iki 50 % didesnis už nustatytą pagal kategorijas tarnybinio atlyginimo koeficientas, netaikant apribojimų“ (apribojimas – vadovo atlyginimas negali būti didesnis už praėjusio ketvirčio įmonės darbuotojų 6 vidutinius mėnesinius darbo užmokesčius). Nutarime nėra nurodyta, kas yra „tam tikri atvejai“ ir pagal kokį veiklos pobūdį galima didinti nustatytą vadovo tarnybinio atlyginimo koeficientą. Pavyzdžiui, padidinus IV įmonės kategorijai priskirtą koeficientą 30 %, jis bus didesnis už aukščiausiai I kategorijai priskirtą koeficientą ($11+30\%=14,3$). Mūsų nuomone, toks koeficiento padidinimas turėtų būti diferencijuojamas pagal konkrečius rodiklius, pavyzdžiui, atsižvelgiant į įmonės pardavimo ir paslaugų apimtį, rentabilumo didėjimą, darbuotojų skaičių ar kitus kriterijus.

Taip pat minėto Vyriausybės nutarimo 1.4. p. nurodyta, kad įmonės vadovaujantiems darbuotojams gali būti nustatomas iki 55 % tarnybinio atlyginimo (įskaitant padidintą koeficientą) priedas. Valstybinės metrologijos tarnybos direktorius minėtu įsakymu patvirtino Vilniaus metrologijos centro generaliniam direktoriui aukščiausią leistiną 55 % tarnybinio atlyginimo priedą. Įvertinus visus padidinus, Vilniaus metrologijos centro generaliniam direktoriui pagrindinis atlyginimas (pagal koeficientą) buvo padidintas 86 % (1 lentelė).

Pažymėtina, kad šios kategorijos vadovams atlyginimas taip pat kyla, didinant minimalios mėnesinės algos dydį. Pasikeitus minimaliam mėnesinės algos dydžiui, Valstybinės metrologijos tarnybos direktorius 2004-06-17 įsakymu Nr. V-86 „Dėl valstybės įmonių vadovaujančiųjų darbuotojų darbo apmokėjimo“ Vilniaus metrologijos centro generaliniam direktoriui tarnybinio atlyginimo (padidinto 20 %) priedą sumažino iki 40 %. Atlyginimas nesumažėjo, o nežymiai išaugo nuo 6700 Lt iki 6720 Lt per mėn., neįskaitant premijų.

Data	Tarnybinis atlyginimas per mėnesį, Lt	Tarnybinio atlyginimo padidinimas		Atlyginimo priedas		Papildoma dalis nuo tarnybinio atlyginimo, % ($4gr.+6gr.\times 100/2gr$)
		%	Suma, Lt	%	Suma, Lt	
2004 m. 01–05 mėnesiai	3 600	20	720	55	2 380	86
2004 m. 06–12 mėnesiai	4 000	20	800	40	1 920	68

1 lentelė. Vilniaus metrologijos centro vadovo atlyginimo (be premijų) pasikeitimas 2004 metais

Minėto Vyriausybės nutarimo 1.6. p. nurodyta, kad per metus kiekvienam įmonės vadovaujančiam darbuotojui išmokėtų iš įmonės pelno premijų dydis negali viršyti jo 4 vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių. Į skaičiuojamus 4 vidutinius mėnesinius darbo užmokesčius įskaitomos visos išmokos (priedai, pašalpos, ketvirtinė premija iš pelno). Taip premijos gali susidaryti didesnės negu 4 mėnesių darbo užmokesčio suma (pagal koeficientą ir patvirtintus priedus). Vilniaus metrologijos centro generalinio direktoriaus ketvirtinių premijų iš pelno suma (38 130 Lt) sudarė 31 % viso priskaičiuoto per 2004 m. atlyginimo. Tuo tarpu 4 paskutinių 2004 metų mėnesių pagrindinio atlyginimo su priedais suma yra 26 880 Lt. Įskaičius gautą premiją 2004 m. lapkričio mėn. 19 490 Lt, vidutinis darbo užmokestis didinamas išmokėta premijos dalimi. Vadinasi, vadovaujantis minėto Vyriausybės nutarimo ir Vyriausybės 2003-05-27 nutarimo Nr. 650 „Dėl darbuotojo ir valstybės tarnautojo vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“ nuostatomis, Vilniaus metrologijos centro generaliniam direktoriui buvo skirta 61 % visos premijų iš pelno sumos. Pažymėtina, kad Vilniaus metrologijos centras 2004 metais premijas iš įmonės pelno skyrė tik administracijos darbuotojams, nors įmonėje gautas pelnas yra visų darbuotojų darbo rezultatas.

2.2 Patikros darbų 1 darbo valandos kainos nustatymas

Visi penki metrologijos centrai yra patvirtinę skirtingas patikros darbų 1 darbo valandos kainas, kurios svyruoja nuo 40 iki 59 Lt/val. Šias kainas metrologijos centrai apskaičiuoja vadovaudamiesi Kainų skaičiavimo metodika (4 pav.). Faktiškai patvirtintų (pagal metrologijos centrų direktorių nustatytas kiekvienos matavimo priemonės patikrų kainas) vienos valandos kainų vidurkis svyruoja nuo 34 iki 40 Lt/val.

PASTABA – tam, kad galėtumėme lyginti nustatytas, patvirtintas ir faktiškai taikomas paslaugų kainas, jas perskaičiavome vienos valandos kainomis.

Matavimo priemonių patikros kainų skaičiavimo metodikos 8.3. p. ir 8.4. p. nurodyta, kad įmonė kaštus skaičiuoja kainų galiojimo periodui ir juos taiko vykdydama darbus, o vienos valandos patikros darbų kaštus tikslina Valstybinės metrologijos tarnybos patvirtintu kaštų peržiūrėjimo periodiškumu. **Valstybinė metrologijos tarnyba nėra patvirtinusi kaštų peržiūrėjimo periodiškumo**, todėl valstybiniai metrologijos centrai savo nuožiūra tvirtina paslaugų teikimo kainas.

Toliau pateikiame patikrų kainų nustatymo principus VĮ Kauno metrologijos centre ir VĮ Vilniaus metrologijos centre:

VĮ Kauno metrologijos centre 1998-12-08 buvo patvirtinta matavimo priemonių patikros vienos valandos kaina. Kauno metrologijos centro direktorius 2000-02-07 patvirtino matavimo priemonių patikros laikinus įkainius, kurių dalis neatitinka nustatytos vienos valandos kainos. Audito metu apskaičiavome, kad patvirtinti laikini įkainiai, perskaičiavus juos į vienos valandos

kainą svyruoja nuo 5,67 Lt iki 105 Lt. Kauno metrologijos centro direktoriaus 1998-12-08 patvirtintame Matavimo priemonių patikros kainų skaičiavime yra nustatyta, kad „taikomos patikros kainos gali skirtis nuo apskaičiuotų pagal Kainų skaičiavimo metodiką, bet vidurkis neturi jų viršyti“.

Apskaičiuotas vienos valandos patvirtintų įkainių vidurkis buvo 10 % mažesnis už patvirtintus vienos valandos kaštus.

Iš tikrųjų patvirtintų paslaugų vienos valandos vidutinė kaina yra mažesnė negu patvirtinti kaštai, tačiau įmonė dirbo pelningai. Kauno metrologijos centro pelnas prieš apmokestinimą buvo:

- 2001 m. – 304,9 tūkst. Lt,
- 2002 m. – 263,4 tūkst. Lt,
- 2003 m. – 163,3 tūkst. Lt,
- 2004 m. – 225,6 tūkst. Lt (neaudituotos atskaitomybės duomenimis).

Tam galėjo turėti įtakos planuoti dideli gamybiniai kaštai arba taikoma didelė laiko norma paslaugai atlikti.

Kauno metrologijos centro direktorius 2005-01-17 patvirtino naujus matavimo priemonių laikinus įkainius. Pagal šiuos įkainius vienos valandos kainos svyruoja nuo 9,23 Lt iki 105 Lt. Apskaičiuotas vienos valandos patvirtintų įkainių vidurkis yra 38,94 Lt, t.y., 21,3 % mažesnis negu patvirtinti maksimalūs vienos valandos kaštai. Tokia situacija turėtų lemti įmonės nuostolingą darbą, tačiau įmonė dirba pelningai, todėl pagrįstai galime teigti, kad patvirtinta matavimo priemonių patikros vienos valandos kaina neatspindi objektyvių sąnaudų ir patikrai atlikti reikalingų laiko normų.

Matavimo priemonės (MP) 1 valandos patikros kaina, Lt/val.					
Kainų tvirtinimo metai	Paskaičiuota, vadovaujantis Kainų skaičiavimo metodika		Patvirtintų MP patikrų kainų vidurkis	Patvirtintų MP patikrų kainų vidurkis pagal matavimų (sritis) rūšis (mažiausia ir didžiausia)	Minimalios ir maksimalios patvirtintų MP patikrų kainos
	be pelno normos	su pelno norma			
2000-02-07	37,78	Netaikyta	34,17	Nuo 29,83 iki 39,42	Nuo 5,67 iki 105
2005-01-17	41,25	49,50	38,94	Nuo 35,03 iki 45,49	Nuo 9,23 iki 105

2 lentelė. Kauno metrologijos centre apskaičiuotų, vadovaujantis Kainų skaičiavimo metodika, patvirtintų ir faktiškai taikomų matavimo priemonių vienos valandos kainų palyginimas

Matavimo priemonių kainų nustatymo pagrįstumas kelia abejonių ir todėl, kad tam pačiam patikros laikui taikomos skirtingos kainos.

VĮ Vilniaus metrologijos centre kainos už patikrą naudojant kiekvieną matavimo priemonę, buvo tvirtintos du kartus – 1999-11-02 ir 2004-11-10.

Matavimo priemonės (MP) 1 valandos patikros kaina, Lt/val.					
Kainų tvirtinimo metai	Apskaičiuota vadovaujantis Kainų skaičiavimo metodika		Patvirtintų MP patikrų kainų vidurkis	Patvirtintų MP patikrų kainų vidurkis pagal matavimų (sritis) rūšis (mažiausia ir didžiausia)	Didžiausios ir mažiausios patvirtintų MP patikrų kainos
	be pelno normos	su pelno norma			
1999-11-02	30,84	37,01	36,20	Nuo 30,80 iki 57,75	Nuo 11,93 iki 113
2004-11-10	33,46	40,15	40,79	Nuo 31,56 iki 52,44	Nuo 10,70 iki 113,33

3 lentelė. Vilniaus metrologijos centre apskaičiuotų, vadovaujantis Kainų skaičiavimo metodika, patvirtintų ir faktiškai taikomų matavimo priemonių vienos valandos kainų palyginimas

Vilniaus metrologijos centro generalinis direktorius kiekvienų metų pabaigoje tvirtina ateinančių metų matavimo priemonių patikros valandos kainą (kaštus). Atitinkamiems metams apskaičiuota vidutinė vienos valandos paslaugų kaina (kaštai) didinama 20 % pelno norma, kurios dydis buvo patvirtintas 1994-10-28 Lietuvos standartizacijos tarnybos direktoriaus įsakymu Nr. 53 „Dėl darbo užmokesčio ir pelno normatyvų nustatymo“.

Audito metu palyginome kaip skiriasi planuojami ir faktiniai matavimo priemonių patikros kaštai ir nustatėme, kad planuoti kaštai viršijo faktinius 2001 m. – 11,7 %, 2002 m. – 8,0 %, 2003 m. – 8,9 %.

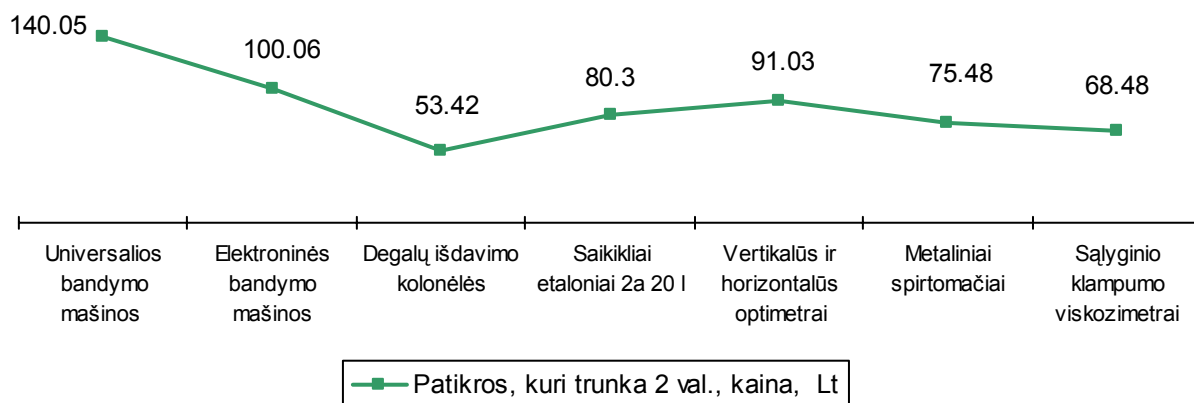
Atsižvelgiant į tai, kad vidutinė kaina tvirtinama pagal planinius rodiklius, kurie yra didesni už faktinius apie 9 % (2003 m.), galima teigti, kad 20 % pelno norma papildomai padidėjo 9 %.

Audito metu apskaičiavome Vilniaus metrologijos centro generalinio direktoriaus 2004-11-10 įsakymu Nr. V-063 patvirtintų paslaugų kainų (perskaičiuotų vienai valandai) vidurkį pagal matavimo priemonių patikros sritis ir nustatėme, kad 2004 m. jis sudarė 40,79 Lt, o patvirtinta matavimo priemonių patikros valandos kaina (kaštai) yra 40,15 Lt.

Norime atkreipti dėmesį į tai, kad patvirtintos kainos, taikomos matuojant kiekviena matavimo priemone, svyruoja nuo 10,7 iki 113,33 Lt/val. Tai rodo, kad matavimo priemonių patikros kainos patvirtintos, neatsižvelgiant į Kainų skaičiavimo metodikoje nustatytus kainos skaičiavimo principus.

<i>Pavyzdys:</i>					
Matavimo priemonės pavadinimas	Nustatyta patikros kaina, Lt/val.	Patikros laiko norma, val	Konkrečios 1 val. patikros kaina, Lt/val	Patvirtinta 1 val. patikros kaina, Lt/val	1 val. kainos skirtumas Lt/val. ir % (4 gr. – 5 gr.)
1	2	3	4	5	6
Greičio ribotuvas	34	0,3	113,33	40,15	+ 73,18 Lt/val. arba + 182 %
Laboratoriniai pH-metrai, jonomačiai I-115, 135, 130, EV-74, 340, 121, 673	32,10	3	10,7	40,15	- 29,45 Lt/val. arba - 73 %

Matavimo priemonių kainų nustatymo pagrindumas kelia abejonių ir todėl, kad tam pačiam patikros laikui, taikomos skirtingos kainos (6 pav.).

6 pav. Patikros, kuri trunka 2 val., kaina

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001-04-18 įsakymu Nr. 212 patvirtintų Valstybinės metrologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų 13.5. punkte nurodyta, kad Tarnybos direktorius turi užtikrinti, kad būtų laikomasi Lietuvos Respublikos teisės aktų.

IŠVADOS

- Skaičiuojamai vidutinei valandos kainai kaštų skirstymas į gamybinius, negamybinius, tiesioginius, netiesioginius ir fiksuotus įtakos neturi, nes kaina skaičiuojama, įvertinus visus kaštus bendrai. Iš tikrųjų įmonės, nustatydamos kainas, skaičiuoja ne kaštus, bet sąnaudas.
- Tai, kad iš tikrųjų patvirtintos matavimo priemonių patikros kainos, lyginant su paskaičiuota pagal Kainų skaičiavimo metodiką vienos valandos patikros kaina yra mažesnės iki 4 kartų arba didesnės iki 3 kartų ir tam pačiam patikros laikui, rodo, kad matavimo priemonių patikros kainos patvirtintos, neatsižvelgiant į Kainų skaičiavimo metodikoje nustatytus kainos skaičiavimo principus ir kelia abejonių dėl jų pagrindumo.
- Valstybinė metrologijos tarnyba nėra patvirtinusi kaštų peržiūrėjimo periodiškumo. Todėl valstybiniai metrologijos centrai savo nuožiūra tvirtina paslaugų teikimo kainas.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-08-23 nutarime Nr. 1341 patvirtintos nuostatos suteikia galimybę įmonių savininkams skirti įmonių vadovams dideles tarnybinio atlyginimo priemokas ir skatinti premijomis iš įmonės pelno, neatsižvelgiant į kitų darbuotojų interesus.

2.3. Matavimo priemonių patikros laiko normų analizė

Matavimo priemonės patikros laiko norma daro tiesioginę įtaką atitinkamos matavimo priemonės patikros kainos dydžiui.

Nustatydami konkrečios matavimo priemonės patikros kainą, metrologijos centrai vadovaujasi Lietuvos standartizacijos departamento direktoriaus 1996-03-18 įsakymu Nr. 56 „Dėl laiko normų patvirtinimo“, kuris papildytas 1997-01-22.

Norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad nuo 1997 m. Lietuvoje buvo įteisinta naujų matavimo priemonių, pavyzdžiui – areometrai, tachografai, taksometrai, drėgmės matavimo prietaisai, tačiau Tarnyba iki šiol nepatvirtino jų patikros laiko normų. Todėl metrologijos centrai šioms naujoms matavimo priemonėms taiko skirtingas patikros laiko normas.

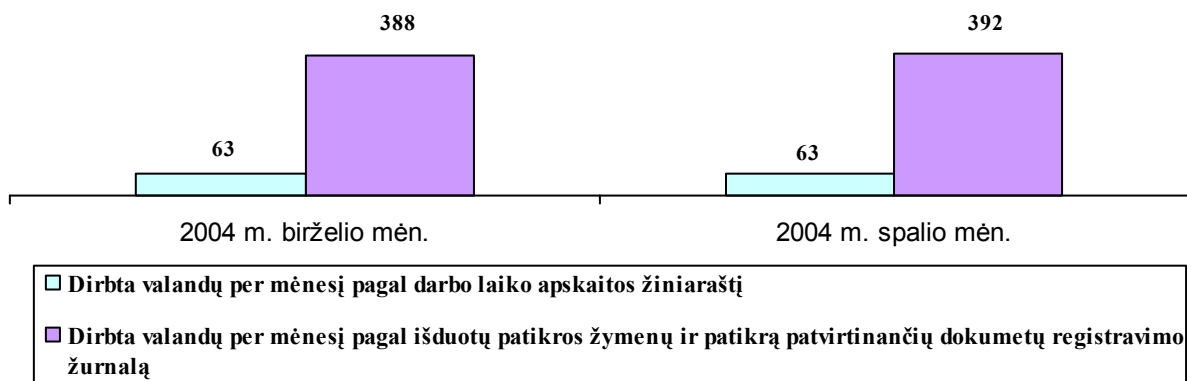
Kainų skaičiavimo metodikoje nurodyta, kad matavimo priemonių patikros laiko normos visoms patikrą atliekančioms įmonėms yra vienodos. Taip pat minėtoje metodikoje nurodyta, kad matavimo priemonių patikros darbo laikas – tai laikas, būtinas visoms patikros operacijoms atlikti pagal patikros metodikoje patvirtintas procedūras. Laiko skaičiavimo metodai grindžiami įmonių, kurios atlieka matavimo priemonių patikrą, techninio-technologinio lygio vienovės pripažinimu ir yra nediferencijuojami pagal įmones.

Norėdami išsiaiškinti, ar minėtu įsakymu patvirtintos patikrų laiko normos atitinka iš tikrųjų atliekamos patikros trukmę, mes palyginome atsitiktinai pasirinktų Vilniaus ir Kauno metrologijos centrų darbuotojų metrologų 2003 ir 2004 m. birželio ir rugsėjo mėnesiais atliktų visų patikrų laiką (duomenys imti iš konkretaus metrologo pildomo Išduotų patikros žymenų ir patikrą patvirtinančių dokumentų registravimo žurnalo ir jame nurodytų sąskaitų faktūrų) su konkretaus darbuotojo dirbtu laiku, nurodytu darbo laiko apskaitos žurnale.

Analizei pasirinkome įvairių matavimo priemonių sričių patikros atlikimą – fizikinių-cheminių (pvz.: dujų analizatorius, pH-metras), optinių (pvz.: liuksmetrų, refraktometrų, automobilių žibintų reguliavimo prietaisų), tankio ir klampumo (pvz.: areometrų ir viskozimetrų), geometrinių dydžių (pvz.: stabdžių stendų, tachografų ir taksometrų), masės (įvairių svarstyklių). Taip pat atkreipėme dėmesį į tai, kad patikrą atlikęs darbuotojas privalo nedelsdamas patikros rezultatus užregistruoti išduotų patikros žymenų ir patikrą patvirtinančių dokumentų registravimo žurnale.

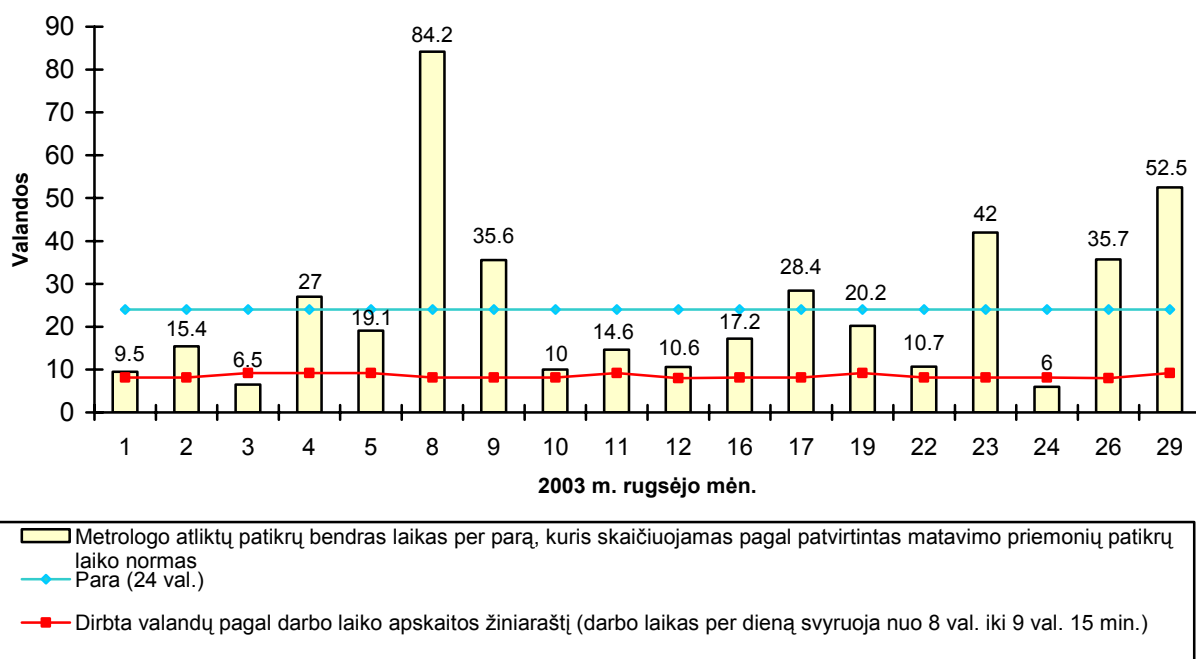
Analizė parodė, kad faktinis darbo laikas neatitinka darbo laiko apskaitos žiniaraštyje nurodytojo, tai yra jis didesnis iki 5,21 karto (Vilniaus metrologijos centre) ir iki 6,22 karto (Kauno metrologijos centre). Todėl atitinkamai iki 5,21 ir 6,22 karto gali būti padidintos ir atliktos patikros kainos.

7 paveiksle pateikiame pavyzdžių, kai metrologo per mėnesį dirbtas laikas, kuris išskaičiuojamas pagal Išduotų patikros žymenų ir patikrą patvirtinančių dokumentų registravimo žurnalą, yra 3 ir daugiau kartų didesnis už darbo laiko apskaitos žiniaraštyje užfiksuotą.

7 pav. Per mėnesį dirbto laiko palyginimas

Norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad metrologo atliekančio patikras dirbtas laikas viršija ne tik jo darbo laiką, užfiksuotą darbo laiko apskaitos žurnale, bet ir paros laiką, tai kelia abejonių ar matavimo priemonių patikros laiko normos nustatytos ne per didelės ir yra objektyvios. Kaip pavyzdį 8 pav. pateikiame vieno iš analizei pasirinkto metrologo per 2003 m. rugsėjo mėnesį atliktų patikrų laiko palyginimą su dirbtu laikui, užfiksuotu darbo laiko apskaitos žurnale.

8 pav. Vieno iš analizei pasirinkto metrologo per 2003 m. rugsėjo mėnesį atliktų patikrų laiko palyginimas su šio darbuotojo dirbtu laikui, nurodytu darbo laiko apskaitos žurnale

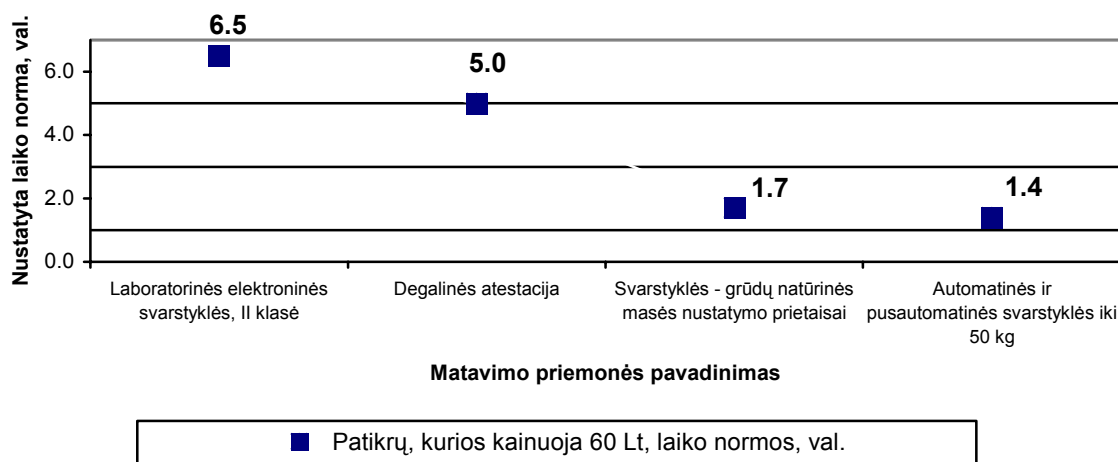
Audito metu mes rinkome informaciją iš kitų įmonių, atliekančių matavimo priemonių patikras, ir įmonių, kurios naudoja metrologijos centrų teikiamomis paslaugomis. Apibendrinami surinktą informaciją ir padarytą patikrų laiko analizę, galime teigti, kad dalis minėtu įsakymu Nr. 56 patvirtintų patikrų laiko normų yra per didelės.

Pavyzdys:

Patvirtinta tachografo patikros laiko norma yra 2,5 val., automobilių stabdžių reguliavimo stendo – 4,8 val. ir automobilių žibintų reguliavimo prietaiso – 3 val. Po pokalbių su metrologijos centro klientais ir kitomis įmonėmis, atliekančiomis patikras, nustatyta, kad iš tikrųjų tachografo patikra atliekama 0,5 – 1,5 val., automobilių stabdžių reguliavimo stendo – iki 1 val. ir automobilių žibintų reguliavimo prietaiso – 0,5 val.

Matavimo priemonės pavadinimas	Patvirtinta 1 valandos patikros kaina Lt/val.	Skaičiuojant pagal įsakymu Nr. 56 patvirtintos patikrų laiko norma		Skaičiuojat pagal faktiškai užtrunkamą laiką		Kainos skirtumas Lt/val. (6 gr. - 4 gr.)
		Laiko norma, Val.	Kaina, Lt/val. (2gr.x3gr.)	faktinis laikas, val.	Kaina, Lt/val. (2gr.x5gr.)	
1	2	3	4	5	6	7
Tachografas	40,15 Lt/val.	2,5	100,38	1,5	60,23	+ 40,15
Automobilių stabdžių reguliavimo stendas		4,8	192,72	1	40,15	+ 152,57
Automobilių žibintų reguliavimo prietaisas		3	120,45	0,5	20,08	+ 100,37

Tai, kad nustatytas matavimo priemonių patikros laikas kelia abejonių, patvirtina ir tai, kad nors patikros kaina vienoda, tačiau patikros laikas yra skirtingas (9 pav.)

9 pav. Matavimo priemonių patikrų, kurių kaina yra 60 Lt, nustatytų laiko normų (val.) palyginimas

IŠVADOS

- Daliai matavimo priemonių nėra patvirtintų ar peržiūrėtų patikrų laiko normų. Matavimo priemonių patikros paslaugų kainos gali būti nustatytos neobjektyviai arba nepagrįstai.
- Dalis patvirtintų matavimo priemonių patikros laiko normų yra didesnės, negu iš tikrųjų matavimo priemonių patikra užtrunka, todėl yra galimybė, didinti matavimo priemonių patikrų kainas.

REKOMENDACIJOS

1. Inicijuoti Metrologijos įstatymo pakeitimus ar papildymus, susijusius su matavimo priemonių patikrų kainų nustatymu ir taikymu.
2. Tikslinti Valstybės metrologijos tarnybos viršininko 1998-03-20 įsakymu Nr. 24 patvirtintą matavimo priemonių metrologinio įteisinimo paslaugų kainų nustatymo metodiką.
3. Tikslinti 1998-05-18 Valstybinės metrologijos tarnybos viršininko įsakymu Nr. 61 patvirtintą matavimo priemonių patikros kainų skaičiavimo metodiką.
4. Patvirtinti valstybinių metrologijos centrų kaštų (vidutinių kainų) peržiūrėjimo periodiškumą.
5. Peržiūrėti matavimo priemonių patikrų laiko normas.

Veiklos audito 2-ojo departamento
direktorė
vyriausiasis valstybinis auditorius

Zita Valatkienė
Mindaugas Milčiūnas

Susipažinau
Valstybinės metrologijos tarnybos prie
Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos direktorius

Osvaldas Staugaitis